

بازسازی وضعیت تاجر ورشکسته

در حقوق ایران مقایسه آن با حقوق انگلیس

محمد امین ثابت سروستانی

قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه

سرشناسه	ثابت سروستانی، محمدامین، ۱۳۶۹ -
عنوان و نام پدیدآور	بازسازی وضعیت تاجر ورشکسته در حقوق ایران و مقایسه آن با حقوق انگلیس / محمدامین ثابت سروستانی
مشخصات نشر	تهران: خرسندی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۲۴۶ ص.
شابک	978-600-114-557-5
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	ورشکستگی -- ایران
موضوع	ورشکستگی -- فرانسه
موضوع	حقوق تطبیقی
رده بند کنگره	۱۳۹۵ ب ۲ پ ۲ / ۱۹۴۲ KMH
رده بندی دیسی	۳۴۶ / ۵۵۰۷۸
شماره ثبت کتابشناسی ملی	۴۱۸۵۸۴۹

انشارات خرسندی

خیابان انقلاب، خیابان فخرری، خیابان لبافی نژاد، نرسیده به

خیابان دانشگاه، کدک ۱۷۴، واحد ۲

تلفن: ۵-۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵-۶۶۴۹۰۵۸۴

فروشگاه شماره ۱: دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تلفن: ۶۶۴۱۰۲۰۳

فروشگاه شماره ۲: میدان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۹۲، تلفن: ۶۶۹۵۰۷۵۹ - ۶۶۷۵۵۹۱۰

فروشگاه شماره ۳: خیابان انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی، کوچه شهید بهشتی، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد،

طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی) تلفن: ۶۶۱۰۵۹۱۰

پست الکترونیک: khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

بازسازی وضعیت تاجر ورشکسته

در حقوق ایران و مقایسه آن با حقوق انگلیس

محمدامین ثابت سروستانی

چاپ اول: ۱۳۹۵ - تیراژ: ۵۰۰ جلد - قیمت: ۱۸۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-557-5

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۵۵۷-۵

فهرست مطالب

۱۳	فهرست علائق اختصاری
۱۵	پیشگفتار
۲۱	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۲۱	کلیات و مفاهیم
۲۲	مبحث اول - تبیین مفاهیم
۲۳	گفتار اول - ورشکستگی و اهداف آن
۳۳	گفتار دوم - بازسازی
۳۶	گفتار سوم - اداره موقت
۳۶	بند اول - تعریف اداره موقت
۴۱	بند دوم - ماهیت اداره موقت
۴۳	بند سوم - ویژگی‌های اداره موقت
۴۸	مبحث دوم - پیشینه
۴۸	گفتار اول - در فقه امامیه
۴۹	بند اول - تصرفات باطل
۵۲	بند دوم - تصرفات صحیح
۵۲	الف) تصرفات غیر ابتدایی
۵۳	ب) تصرفات غیر مالی
۵۵	ج) تصرفات محصل اموال جدید
۵۶	د) تصرفاتی مالی مربوط به ضمان اتلاف و جنایت خطای محض، شبه عمد، قصاص
۵۷	ه) تصرفات مالی و سبب انتقال مال مربوط به بعد از مرگ مفلس
۵۸	و) تصرفات مالی متعلق به ذمه مفلس
۵۸	ز) تصرف در اموال به جهت حفظ اموال و مصلحت حجر
۵۹	ح) اقرار مفلس
۶۰	۱. اقرار به دین
۶۰	۲. اقرار به عین

۶۱	گفتار دوم - تاریخچه در حقوق ایران
۶۳	گفتار سوم - تاریخچه در حقوق انگلیس
۶۷	فصل دوم: بازسازی نسبت به اشخاص و اموال
۶۹	مبحث اول - ممنوعیت تاجر از تصرف در اموال خویش (منع مداخله در اموال)
۷۰	گفتار اول - آثار منع مداخله
۷۱	گفتار دوم - ضمانت اجرای منع مداخله
۷۸	گفتار سوم - نحوه جبران ضرر طرف معامله با تاجر ورشکسته
۷۹	بند اول - نظریه داخل کردن طرف معامله در سایر طلبکاران
۸۰	بند دوم - نظریه اقدام به ضرر خود
۸۰	بند سوم - نظریه تسری حکم معاملات بعد از توقف
۸۱	بند چهارم - نظریه تفصیل بین معاملات قبل و بعد از اعلان حکم ورشکستگی
۸۲	گفتار چهارم - تحریر نسبت ورشکسته از مداخله در دعاوی مالی
۸۵	گفتار پنجم - محدودیت استرداد اموال
۸۷	بند اول - استرداد اموال
۸۷	الف) اموال نزد مدیون (تاجر متوقف)
۸۸	۱. اوراق تجارته
۹۰	۲. مال التجاره
۹۱	ب) در حکم تصرف مدیون
۹۲	بند دوم - استرداد مبیع
۹۲	الف) مبیع در نزد مدیون (تاجر ورشکسته)، به عنوان حق العمل کار
۹۳	۱. تاجر ورشکسته (حق العمل کار) خریدار
۹۴	۲. تاجر ورشکسته (حق العمل کار) فروشنده
۹۷	ب) مبیع متعلق به مدیون (تاجر ورشکسته)، به عنوان فروشنده
۹۷	ج) مبیع متعلق به غیر و مدیون (تاجر ورشکسته) به عنوان خریدار
۱۰۹	مبحث دوم - تقویت اموال موجود
۱۱۰	گفتار اول - شناسایی انواع طلبکاران و سرنوشت قانونی آنها
۱۱۰	گروه اول - طلبکاران قبل از حکم
۱۱۰	گروه دوم - طلبکاران بعد از حکم
۱۱۲	گفتار دوم - منع تعقیب انفرادی
۱۱۵	گفتار سوم - اصل تساوی بستانکاران
۱۱۶	گفتار چهارم - حال شدن دین موجب
۱۲۰	گفتار پنجم - الزام طلبکاران به تسلیم مدارک و اسناد طلب در مهلت قانونی
۱۲۱	گفتار ششم - وضع قراردادهای جاری
۱۲۴	مبحث سوم - وصول مطالبات و استرداد امانات تاجر نزد دیگران
۱۲۴	گفتار اول - اموال تاجر طلبکار نزد مدیون
۱۲۶	گفتار دوم - اموال مورد حق واقع شده

۱۲۷	گفتار سوم - اموال امانی
۱۲۸	گفتار چهارم - تعقیبات راجع به وصول مطالبات و استرداد امانات
۱۲۹	بند اول - تعیین دارایی تاجر ورشکسته
۱۲۹	الف) دعوت از بدهکاران تاجر
۱۳۱	ب) دعوت از سایر اشخاص
۱۳۲	بند دوم - رسیدگی به مطالبات
۱۳۲	الف) اعلام
۱۳۲	ب) نحوه اعلام
۱۳۳	بند سوم - تعقیب قانونی
۱۳۳	الف) وصول
۱۳۴	ب) مطالب وجه و یا تقاضای استرداد مال
۱۳۵	ج) رجوع بخواهی حقوقی یا کیفری و صدور حکم و یا مصالحه
۱۳۵	د) مطالبات ناشی از اکتساب مالیت های تاجر متوقف
۱۳۵	۱. مطالبات ناشی از امدادات مضر و یا غیر مجاز
۱۳۸	۲. مطالبات ناشی از فعالیت های مجاز و مفید
۱۴۹	فصل سوم: بازسازی نسبت به اموال حقوقی
۱۵۰	مبحث اول - قواعد عمومی بازسازی و فسخ و ابطال
۱۵۱	گفتار اول - ماهیت حقوقی قابلیت ابطال و فسخ اعمال حقوقی تاجر ورشکسته
۱۵۳	گفتار دوم - قواعد حاکم بر ابطال و فسخ
۱۵۴	بند اول - حاکمیت اراده در حد نهایت ناسی از قواعد حقوق مدنی
۱۵۵	بند دوم - تحدید حاکمیت اراده در جهت اعمال انضباط مجارتی
۱۵۶	گفتار سوم - شرایط اعمال قواعد ابطال و فسخ اعمال حقوقی
۱۵۶	بند اول - لزوم توجه به ترتیب تاثیر بطلان مطلق و نسبی
۱۵۷	بند دوم - تاثیر نوع عمل حقوقی در اعمال قواعد
۱۶۲	مبحث دوم - معاملات تاجر ورشکسته قبل از تاریخ توقف
۱۶۳	گفتار اول - تاریخ توقف
۱۶۴	گفتار دوم - معاملات به قصد فرار از دین یا برای اضرار طلبکاران
۱۶۵	بند اول - معاملات به قصد فرار از دین
۱۶۵	الف) مقررات حقوق مدنی
۱۷۰	ب) مقررات حقوق تجارت
۱۷۳	بند دوم - معامله برای اضرار طلبکاران
۱۷۴	گفتار سوم - معاملات صوری (مسبق به تبانی)
۱۷۶	بند اول - تبانی در توافق قصد و رضای طرفین
۱۷۶	بند دوم - تبانی در مورد معامله
۱۷۶	بند سوم - تبانی در نوع معامله

۱۷۷	مبحث سوم - معاملات تاجر ورشکسته در دوران مشکوک
۱۷۸	گفتار اول - معاملات باطل
۱۷۸	بند اول - مراد از عبارت «بعد از توقف» در صدر ماده ۴۲۳
۱۸۲	بند دوم - انواع معاملات مندرج در ماده ۴۲۳ ق.ت.
۱۸۲	الف) صلح محاباتی
۱۸۳	ب) هبه
۱۸۴	۱. هبه غیر معوض
۱۸۴	۲. هبه معوض
۱۸۵	ج) نقل و انتقال بلاعوض
۱۸۸	د) تأدیه دیون
۱۹۰	ه) دریافت مطالبات از طریق اجرای احکام و یا اجرای ثبت
۱۹۳	را) مقید ساختن اموال
۱۹۶	بند سوم - بنای ترفی ضمانت اجرای معاملات دوره توقف
۱۹۹	بند چهارم - امکان ابطال معاملات دیگر
۲۰۰	گفتار دوم - معاملات قابل نسخ
۲۰۱	گفتار سوم - معاملات صحیح
۲۰۳	بند اول - معاملات زیر قیمت بلاعوض و یا قصد فرار از دین
۲۱۰	بند دوم - ترجیح دادن یکی از طرفین کاره
۲۱۴	بند سوم - معاملات اعتباری و وعده دادن فی العاده گراف
۲۱۷	بند چهارم - رد اموال پر زحمت و غنای فروش و قراردادهای غیر سودآور
۲۱۹	بند پنجم - اجتناب از برخی تعهدات و تضمین های متغیر و شناور
۲۲۲	مبحث چهارم - معامله بعد از صدور حکم ورشکستگی
۲۲۳	گفتار اول - ماهیت حقوقی سلب مداخله
۲۲۶	گفتار دوم - تاریخ شروع سلب مداخله
۲۲۸	گفتار سوم - حدود منع مداخله
۲۲۸	بند اول - مستثنیات دین
۲۲۹	بند دوم - سایر موارد
۲۳۰	بند سوم - اموال جدیدالتحصیل
۲۳۱	گفتار چهارم - صدور اسناد تجاری توسط تاجر ورشکسته
۲۳۴	مبحث پنجم - دعاوی راجع به ابطال و فسخ اعمال حقوقی
۲۴۱	منابع

پیشگفتار

هر کس در طول زندگی خود ممکن است دچار مشکلات اقتصادی گردد و احتمال این امر برای تاجران بیشتر است چراکه اساساً لازمه تجارت، قبول خطر است. همان طور که سود فرار از اصل می شود ممکن است زیان هم بسیار روی دهد. تدوین قوانین مختلف در تجارت ورشکسته به این لحاظ اهمیت دارد که عدم توانایی پرداخت دین در مورد اشخاص عادی و تاجر فرق می کند. در مورد شخص عادی این عدم پرداخت نتایج و عواقب اقتصادی زیادی در بر ندارد.

در حالی که اختلال ایجاد شده نه تنها اقتصاد تاجر را تحت الشعاع قرار می دهد بلکه در بحرانی کردن وضعیت اقتصادی دیگر تجارب معامله با او، بسیار مؤثر است و یا حتی بسیار اتفاق می افتد که به ورشکستگی تاجر دیگر نیز منجر می گردد. به عبارت روشن تر ورشکستگی یک تاجر عمده و مهم می تواند باعث ورشکستگی تاجر دیگری گردد که این مسئله در واقع بحران های اقتصادی و مشکلات فراوانی را ایجاد می نماید.

کشورها با عنایت به اثر بدون انکار عملکرد تاجر بر نظام اقتصادی بر آن آمدند که با مجموعه ای از قوانین تحت عناوین مختلف به نظارت و بررسی عملکرد این گروه پردازند. نظارت دولت از ابتدای انجام امور تجاری، تاجر شناختن فرد، محدودیت ها، الزامات و مزیت های تاجر، نحوه عملکرد تا در انتها - در صورت عدم

موفقیت تاجر در انجام امور تجارتي - در نحوه بازپس دادن و تصفیه دیون و تعهدات تجارتي است.

اغلب قوانین با تاجری که در ورشکستگی خود دخالت چندانی نداشته است، مدارا می کنند تا اینکه بتواند از این وضعیت دشوار رهایی یابد ولی با تاجری که با تقلب و تزویر موجب ورشکستگی خود شده است، سختگیری شدیدی معمول می گردد.

در مقررات ورشکستگی برخلاف بدهکار عادی، تاجر بدهکار از مداخله در اموال خود ممنوع می شود، هیئت طلبکاران با هم با او به مصالحه می نشینند و اصل تساوی طلبکاران موضوعیت پیدا می کند، هر پرداختی هم که در زمان توقف صورت بگیرد قابل استرداد است.

اولین قانون مربوط به ورشکستگی در حقوق ایران در سال های ۱۳۰۳ و ۱۳۰۴ شمسی به تصویب رسید. در این قانون بین تاجر و غیرتاجر فرق گذاشته شد و مقررات آن با شباهت کاملی به قانون رانسه تنظیم گردید. پس از آن قانون تجارت در ۶۰۰ ماده مورخه ۱۳/۱۲/۱۳۱۱ به تصویب رسید که مواد ۴۱۸ الی ۴۲۶ و ۵۵۷ و بعضی مواد دیگر، آن به بحث ما اختصاص دارد. همچنین به منظور ایجاد سرعت در امور ورشکستگی قانون اداره امور تصفیه و امور ورشکستگی در ۲۴ تیرماه ۱۳۱۸ در ۶۰ ماده به تصویب رسید.

در انگلیس نیز با اینکه حقوق عرفی حاکم است ولی اهمیت تجارت، این کشور را وادار به مکتوب نمودن مقررات تجاری با عنوان «قانون ورشکستگی» نمود و بعداً نیز قرارداد «ارفاقی پیشگیرانه» بدان افزوده شد. در این کشور اموال ورشکسته به «امین طلبکاران» سپرده می شود و تنها شخصی که می تواند طرح دعوی نماید و اموال ورشکسته را به فروش رساند و تقسیم نماید، همین امین بستانکاران است.

بازرگانی به فعالیت تجارتي مشغول است که دفعته درمی یابد که قادر به پرداخت تمام دیون خویش در سررسید نیست. در صورت عدم موقت بودن این شرایط اجرای مقررات توقف و ورشکستگی از بررسی شرایط اعلام حکم

ورشکستگی، نحوه اعلام این حکم، ابعاد قضایی و آثار حکم، ویژگی‌هایی چون جمعی بودن ورشکستگی - ماهیت هیئت غرمایی - تعلیق تعقیبات شخصی، اصولی چون اصل تساوی بستانکاران، توقیف اموال ورشکسته، بازسازی اموال ورشکسته و در انتها تصفیه اموال ورشکسته الزامی خواهد بود.

پس از طی مراحل مذکور از جمله تاجر شناخته شدن فرد تا صدور حکم ورشکستگی او و اعطای سمت قائم مقامی قانونی حسب مورد به مدیر یا اداره تصفیه امور ورشکستگی وفق مواد ۴۱۸ و ۴۱۹ قانون تجارت، تعقیبات این سمت در جهت منافع طلبکاران به عمل خواهد آمد. در این راستا دو حالت حادث خواهد شد:

یا به جرمی از جهات منفعت هیئت غرمایی در انجام تعقیب سلب گردد.

یا اینکه مدیر تصفیه منظور اقدام و انجام وظیفه‌ای که بدان سبب این سمت را به او اعطا کرده‌اند موجب است دعاوی لازم را مطرح نماید.

در این راستا هزینه دادرسی می‌تواند به عنوان معضلی فراروی مدیر یا اداره تصفیه باشد و گاه مانعی برای او جهت طرح و اقامه دعاوی لازم.

جهت رسیدن به هدف حقوق ورشکستگی که همان بازسازی اموال تا حد اکثر ممکن است بایستی مدیر یا اداره تصفیه ر معافیت موقت تأدیه هزینه دادرسی برخوردار باشند تا امکان یابد حتی الامکان دعاوی - بویژه را مطرح و به نتیجه مذکور دست یابد که مجوز این تسهیلات حکمی قضایی از شعبه ۴ دیوانعالی کشور است (حکم شماره ۳۵۱۸-۱۳۲۱/۱۱/۲۹، شعبه ۴ دیوانعالی کشور).

تاجر قبل و بعد از ورشکستگی در اموال خود تصرفاتی می‌نماید که بررسی آثار حقوقی این تصرفات جهت بهره‌برداری در بازسازی اموال وی در سه فرضیه جداگانه بررسی می‌شود:

الف) آثار حقوقی اعمال تاجر قبل از تاریخ توقف؛ ب) آثار حقوقی اعمال تاجر در دوران مشکوک؛ ج) آثار حقوقی اعمال تاجر بعد از صدور حکم ورشکستگی.

در این کتاب بحث از بازسازی اموال ورشکسته است. در صورتی که معلوم گردد اموال تاجر متوقفی تکافوی پرداخت دیون وی را نمی‌کند بحث از بازسازی اموال وی پیش می‌آید که اداره یا مدیر تصفیه از طریق راهکارهای ارائه‌شده در قانون و مباحث حقوقی اقدام بدین مهم خواهد کرد. بازسازی اموال ورشکسته حالتی است که پس از حکم ورشکستگی احتمال وقوع آن می‌رود و لذا بازسازی اموال ورشکسته تحت شرایطی است که حکم مقرر ایجاد کرده است.

در ارتباط با بحث ورشکسته و اقدامات حقوقی له و علیه وی کتب و تألیفات زیادی وجود دارد که شاید مفصل‌تر از همه در کتاب دکتر محمد صقری استاد دانشکده علوم قضایی آمده باشد.

لیکن در مورد بازسازی اموال ورشکسته و احیای وضعیت تجاری و اجتماعی تاجر و مخصوصاً جنبه‌های شکلی و اجرایی موضوع به جز توضیح در حیطه دو سه ماده مربوطه در قانون تجارت در کتب حقوقی مطلب دیگری مشاهده نمی‌شود. این کتاب برای نیل به اهداف ذیل تدوین شده است:

- شناخت آثار صدور و اجرای حکم ورشکستگی بر بازسازی امور ورشکسته در حقوق ایران و انگلیس.

- شناخت عمده اقدامات اجرایی در جهت بازسازی و چگونگی اجرای آن.

- بیان نواقص و و تعارضات احتمالی مقررات مربوط به بحث ورشکستگی که در صورت اعمال آنها در قوانین می‌تواند پاسخ‌گوی نیرهای جامعه باشد.

- شناخت تحلیلی انواع روش‌های بازسازی در سوابق انگلستان جهت الگوبرداری در حقوق داخلی.

در این کتاب سعی بر این است که در صورت توان از پرونده‌های واقعی که در دادگاه‌های ایران مورد حکم قرار گرفته‌اند مورد استفاده قرار گیرد تا اشکالات عملی پیش‌رو تبیین گردد.

قبل از تشریح هر موضوع ابتدا لازم است تعریفی جامع و مانع از موضوع در دسترس باشد تا در یافتن مصادیق اشتباهی صورت نگیرد. به علاوه لازم است با

توجه به فوایدی که در آگاهی یافتن از سابقه بحث پیش‌رو وجود دارد، پیشینه آن مدنظر قرا گیرد. به همین جهت فصل اول با عنوان تبیین مفاهیم و پیشینه به دستیابی به همین اهداف اختصاص پیدا می‌کند و مفاهیمی همچون اصل مفهوم ورشکستگی، بازسازی و اداره موقت از این دسته هستند. همچنین لازم است با توجه به سابقه فقهی بحث (راجع به افلاس) نحوه اداره دارایی مفلس و نظارت بر تصرفات وی مورد بررسی واقع شود و در نهایت سابقه تقنینی امر در حقوق انگلیس و ایران مدنظر قرار می‌گیرد. در فصل دوم به بازسازی نسبت به اموال و اشخاص با توجه به ملاحظات قانون تجارت و اختیارات اعطایی پرداخته می‌شود و مباحثی از جمله اصل منع مداخله تاجر در اموال خود و آثار آن، تقویت اموال موجود و در نهایت وصول مطالبات و استرداد منافع تاجر نزد دیگران پی گرفته می‌شود.

در فصل سوم نیز بازسازی نسبت به اعمال حقوقی مدنظر است. لذا ابتدا یک سری قواعد عمومی برای بیان و نسخ این اعمال بیان می‌شود در ادامه با توجه به قانون تجارت و در نظر گرفتن سه وجهی برای تاجر، دوران قبل از توقف دوران مشکوک و پس از صدور رأی بازبینی می‌گردد. در نهایت به صورت مختصر راجع به انواع دعاوی قابل ارائه در دادگاه صحبت می‌شود.

محل امن ثابت سروستانی